

Папій Т.О.

студентка,

Науковий керівник: Гринько Л.П.

кандидат юридичних наук, доцент,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Сьогодні в епоху науково-технічного прогресу, панування новітніх інформаційних технологій усе частіше постає питання впровадження та подальшого використання різноманітних досягнень науки і техніки у всіх сферах життя людини, у тому числі під час розслідування злочинів. Одним із таких досягнень є поліграф, який наразі активно застосовується як у публічному, так і приватному секторах, передусім для здійснення кадрових перевірок. Однак його застосування в кримінальному провадженні як нетрадиційного засобу отримання криміналістично значущої інформації стало предметом багатьох наукових дискусій та неоднозначної судової практики. Таким чином, виникає потреба дослідити проблемні аспекти використання поліграфа під час досудового розслідування та доказової сили інформації, отриманої з його допомогою.

За своєю природою поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури і являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. До основних фізіологічних показників, які фіксуються поліграфом, належать: ритм дихання, інтенсивність потовиділення, рівень кров'яного тиску. Деякі з приладів також беруть до уваги напругу голосових зв'язок, розширення капілярів, реакцію зіниць тощо. Саме аналіз вищезазначених факторів, зміни яких відбуваються в організмі у ході застосування поліграфа, дає можливість виявляти інформацію, яку людина намагається приховати [1].

Наразі спостерігається тенденція поступового збільшення випадків використання поліграфа в ході проведення досудового розслідування, про що свідчить аналіз актуальних вироків суду. При цьому фактично можна виокремити два основні способи застосування поліграфа

суб'єктами кримінального провадження. Так, поліграф може використовуватися в рамках проведення допиту або психологічної експертизи, що також іменується як психофізіологічне дослідження із застосуванням поліграфу (далі – ПФДП), порядок та особливості здійснення якої регламентуються п. 6.8. Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 [2]. Хоча, також трапляються поодинокі випадки, коли суд відмовляє у проведенні такої експертизи, аргументуючи це тим, що Кримінальний процесуальний кодекс не передбачає такого виду експертиз [3].

Аналіз судової практики та теоретичних розробок, присвяченій окресленій проблемі, дав можливість сформулювати ряд особливостей, що мають місце під час проведення процесуальних дій із застосуванням поліграфу.

По-перше, обов'язковою умовою проведення експертизи та допиту з поліграфом є наявність письмової згоди особи, яка проходитиме таке опитування (п. 6.8.2. Інструкції) [2]. На думку судів, подібні опитування є різновидом медико-психологічних дослідів, які відповідно до ч. 2 ст. 28 Конституції України, можуть проводитися лише за наявності письмової згоди особи, яка її проходитиме. Відсутність письмової згоди у матеріалах справи ставить під сумнів правомірність застосування поліграфа [4].

По-друге, важливим моментом є те, хто здійснює опитування. Якщо останнє здійснюється в рамках психологічної експертизи, то експерт має відповідати вимогам, встановленим законом України «Про судову експертизу». Так, відсутність відомостей про те, що поліграфолог включений до Державного реєстру атестованих судових експертів як експерт та наявності у нього кваліфікації «поліграфолог» [4], а також здійснення опитування спеціалістом-поліграфологом, який є працівником правоохоронного органу [5; 6] оцінюється судом як підстава визнання результатів дослідження недопустимим доказом.

По-третє, не можна не погодитися з думкою І.Л. Чупрікової, яка наголошує на необхідності проведення попереднього медичного огляду піддослідного, зокрема, з метою виключення можливості прийому медикаментів, які можуть вплинути на результат дослідження [7, с. 5]. Однак, як показує судова практика, необхідність здійснення такого медичного обстеження також може бути пов'язана з наявністю в особи,

яка проходить ПФДП, травм голови, які на думку суду, могли вплинути на достовірність отриманих результатів дослідження [5].

По-четверте, від обраного виду процесуальної дії, яка проводиться із застосуванням поліграфа, залежить можливість подальшого використання його результатів. Так, якщо опитування проводиться у ході допиту, то одержана інформація носитиме лише характер орієнтувальної для конструювання версій розслідування [4]. Якщо ж поліграф застосовується в рамках психологічної експертизи з дотриманням належної процедури її проведення та оформлюється висновком експерта, то результати ПФДП суди визнають належним та допустимим доказом [8; 9].

Проте, варто зауважити, що сьогодні судова практика (у разі взяття до уваги висновків експерта за результатами ПФДП) виходить з того, що такі висновки можуть мати силу і значення у справі за умови наявності сукупності інших прямих доказів вини особи в скоєнні злочину. І таку позицію слід вважати цілком виправданою, оскільки ПФДП має свої недоліки, один із яких описують у своїй праці О.В. Лускатов та Т.О. Лускатова, зазначаючи, що навіть якщо вважати методики проведення вимірювань за допомогою поліграфа більш-менш досконалыми, процес оцінювання їх поліграфологом матиме суб'єктивний характер, оскільки останній має враховувати той факт, що кожна особа може по-різному розуміти зміст питань (навіть повністю ідентичних) та індивідуально реагувати на подразник-запитання [10, с. 105-106].

Також досить проблемним залишається питання присутності захисника під час проведення опитування із застосуванням поліграфа. На нашу думку, з метою усунення у суду сумнівів щодо тиску на підозрюваного/обвинуваченого необхідно забезпечити останньому право на присутність захисника у ході здійснення такого опитування.

Таким чином, використання поліграфа під час розслідування злочинів на сьогодні може здійснюватися в двох формах: у ході допиту або психологічної експертизи, що тягне за собою неоднакові правові наслідки для результатів такого опитування. Отримана за допомогою поліграфа інформація використовується, передусім, для конструювання криміналістичних версій. Зважаючи на недоліки ПФДП, одержана інформація у разі надання її до суду у вигляді висновку експерта також може бути визнана судом як належний та допустимий доказ, але лише в сукупності з іншими доказами, які підтверджують вину або невинуватість особи.

Список використаних джерел:

1. Бусол О. Правові підстави застосування поліграфа в Україні. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. 2016. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2097:pravovi-pidstavi-zastosuvannya-poligrafa-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 02.03.2019).

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 02.03.2019).

3. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 10.05.2018 р. (справа № 201/8984/13-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73911186>. (дата звернення: 02.03.2019).

4. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 18.02.2019 р. (справа № 711/9437/15-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79877688> (дата звернення: 02.02.2019).

5. Вирок Новокаховського міського суду Херсонської області від 28.11.2018 р. (справа № 653/3151/16-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78210197>. (дата звернення: 02.03.2019).

6. Вирок Голопристанського районного суду Херсонської області від 07.05.2018 р. (справа № 663/2849/15-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73865694>. (дата звернення: 02.03.2019).

7. Чупрікова І.Л. Допустимість доказів у світлі нового Кримінального процесуального кодексу автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Чупрікова Ірина Леонідівна ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. 20 с.

8. Вирок Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 09.10.2018 р. (справа № 219/9711/15-к). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76989970>. (дата звернення: 02.03.2019).

9. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 11.10.2018 р. (справа № 759/30/18). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77100152>. (дата звернення: 02.03.2019).

10. Лускатов О.В., Лускатова Т.О. Використання окремих нетрадиційних засобів отримання криміналістично значущої інформації. Криміналістичний вісник. № 1 (19). 2013. С. 101-107.